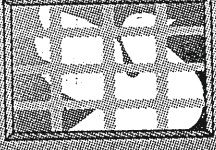


Türkiye keskin dönemeçte

İNSAN HAKLARI VE TÜRKİYE



GÜNEY DİNÇ

7

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde (Divan), Türkiye'ye yönelik davaların sayısı dörde ulaştı. Bunlar sırasıyla şöyle özetlenebilir.

Loizidou Davası:

Türkiye'ye karşı Divan'daki ilk dava, Kuzey Kıbrıs'ın Kyrenia kentinde yaşayan 1972'de evlendiği eşiyile birlikte Nicosia'ya yerleşen Bn. Titina Loizidou'nun Komisyon'a yaptığı başvuru sonuçlandı.

18 Mart 1989'da, Güney Kıbrıs'ta yaşayan bir grup Rum kadını, "Kadınların evlerine yürüyüşü" adını koydukları bir gösteri düzenleyerek izinsiz olarak Kuzey Kıbrıs'a geçtiler. Kıbrıs Türk polisi, eylemcileri tutukladıktan birkaç gün sonra Birleşmiş Milletler görevlilerine teslim ettiler. Böylece Rum kadınların Güney Kıbrıs'a dönmeleri sağlandı.

Bu olay nedeniyle Bn. Loizidou, sözleşmenin 3, 5/1, 8. ve 1. numaralı protokolün 1. maddelerinin çiğnendiği savıyla Türkiye'ye karşı bireysel başvuruda bulundu.

Türkiye, bireysel başvuru yetkisini kabul ederken bazı çekinceler koymuştu. Sözleşme'nin 25. maddesine göre yapılan ilk bildirimde, "... sadece Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın uygulandığı sınırlar içindeki topraklarda Türk kamu makamlarının fiillerine..." ilişkin işlemler nedeniyle Komisyon'a yetki verilmişti. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti bu tanımın dışında kaldığı gibi Loizidou'nun yakındığı olaylar, "... Türk kamu makamlarının..." uygulamaları değildi.

Komisyon, 4 Mart 1991'de başvurunun kabulüne karar verdi. Sonuç raporunda ise yakınılan olayda bir sözleşme ihlali bulunmadığı görüşüne vardı.

Türkiye'nin sorumluluğu

Uyumsuzluğu divan önüne getiren taraf, Güney Kıbrıs Cumhuriyeti oldu. Kıbrıs Cumhuriyeti, Loizidou'nun diğer savlarını bir yana bırakarak olayın yalnız mülkiyet hakkını koruyan 1 numaralı protokolün 1. maddesi kapsamında değerlendirilmesini istedi.

Dava, divanın şimdiye kadar karar verdiği olaylardan hiçbirine benzemiyordu. Avrupa Konseyi'nin iki üyesi olan Türkiye Cumhuriyeti ile (Güney) Kıbrıs Cumhuriyeti, Loizidou'nun bireysel başvurusu nedeniyle karşı karşıya gelmiş oluyorlardı.

Divan önündeki duruşma 22 Haziran 1994'te yapıldı. Türkiye, sözleşmenin 46. maddesine göre divanın yetkisini kabul ederken "... Türkiye Cumhuriyeti'nin ülkesinin milli sınırları içinde ortaya çıkan olaylara..." ilişkin önceki çekincelerini yinelemişti. Divan, ön gözlemlerini içeren kararını, 23 Mart 1995'te açıkladı. Sözleşmenin 25. ve 46. maddelerine ilişkin çekincelerin geçersizliğine, komisyon ve divanın bu uyumsuzluğu inceleyip sonuçlandırmaya yetkili olduğuna, Türkiye'nin davalı hükümet konumunda bulunduğuna karar verildi. Sözleşmenin sürekli ihlalinin çözümü güc, hukuksal ve nesnel sorunlar içerdiği belirtilerek dava dosyasının kapsamına ve mevcut kanıt durumuna göre bu aşamada, sonuca gidilemek için elde yeterli saptamaların bulunmadığı vurgulandı. Divan bu nedenlerle, şimdilik uyumsuzluğun özünü ilişkin karar vermemesi gerektiği görüşüne vardı.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Avrupa Konseyi ülkelerince bağımsız bir devlet olarak tanınmaması nedeniyle, 1974 Kıbrıs çıkartmasından sonra Kuzey Kıbrıs'ta oluşan yapılanmanın hukuksal sorumluluğu bu karar ile Türkiye'ye yöneltilmiş oluyor.

Sargın-Yağcı davası

"Makul süre"leri aşan tutukluluk ve yargılama konularını kapsayan bu davayı daha önceki bölümlerde özetlemiş bulunuyoruz. Divandaki duruşma 25 Ekim 1994 günü yapıldı. Henüz karar açıklanmadı.

Mansur davası

Saidi Mansur, İran kökenli bir TC vatandaş. Türkiye- Yunanistan arasındaki bir suç trafiği nedeniyle 1981 yılında Yunanistan'da tutuklanıyor. Aynı suç nedeniyle, 1984 yılında Türkiye'de tutuklanıp yargılanıyor. Çeşitli aşamalardan geçen yargılanması sırasında 1 Temmuz 1991'e kadar tutuklu kalıyor. Sonuçta Mansur aldığı cezadan çok daha uzun bir süre tutuklu kalmış oluyor.

Komisyon, "makul süre"leri aşan tutukluluk ve yargılama nedeniyle, sözleşmenin 5/3 ve 6/1 maddelerinin ihlal edildiği görüşüne vardı.

Dostça çözüm sürecinden bir sonuç alamayınca, raporunu hazırlayan komisyon, konuyu AIHM'ye götürdü. Divandaki duruşma 22 Kasım 1994'te yapıldı. Karar henüz açıklanmadı.

Mitap ve Müftüoğlu davası

Yakınmacılardan Nasuh Mitap bir ekonomist. Abdullah Müftüoğlu ise avukat. Her iki başvurucu, Dev-Yol örgütünün merkez komite üyesi oldukları kuşkuyla 1981 yılının Ocak ayında Ankara'da gözaltına alındılar. 23 Nisan

▶ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde (Divan), Türkiye'ye yönelik davaların sayısı dörde ulaştı. Bu davalar henüz sonuçlanmadı ancak Türkiye hızla keskin bir dönemece yaklaşıyor. Ya uygar dünyanın paylaştığı insancıl değerlere yönelerek yanlışlar düzeltilcek ya da dışlanarak kaçınılmaz olacaktır.

▶ Uluslararası yargı, ancak insan haklarına saygılı ülkeler üzerinde etkili olabilir. İnsan haklarını özümsememiş toplumların bu tür örgütlenmelere katılmaları, iki taraf için de sıkıntı kaynağı olmaktadır. Değişimi yadsıyıp olduğu gibi kalmakta direnerek insan haklarına uyum sağlanamaz.



Yoğun, kaba ve süreklilik taşıyan ölümcül insan hakları ihlallerinin yaşandığı ülkemizde, yasama, yargı ve yürütme erklerine çok iş düşüyor. Oysa, kolaycılığın batağına düşen Türkiye'de, yeni açılımlara yönelik bakımdan devlet durmuş gibi.

1981'de Ankara Sıkıyönetim Mahkemesi'nce tutuklanıp cezaevine gönderilinceye kadar polis gözetiminde kaldılar. 26 Şubat 1982'de, TCK 146. maddeye aykırılık savıyla yargılandıkları dava başladı. Savcılık, her iki sanığa ölümlü cezası verilmesini talep etti. 19 Temmuz 1989'da sonuçlanan davada askeri mahkeme sanıklara yaşam boyu hapis cezası verdi. Ayrıca kamu hizmetlerinden müebbet olarak yasaklandılar. 15 yıldan fazla cezalar kendiliğinden Yargıtay'a gönderildiğinden, bu dosya da Askeri Yargıtay'a gönderildi. Çeşitli yargısal işlemler nedeniyle, dava henüz kesin sonuca ulaşmamış bulunuyor.

Komisyon, Mitap ve Müftüoğlu'nun başvurularını inceledikten sonra gözaltında ve tutuklu olarak cezaevinde bulundukları dönemin "makul süre"yi aşmış olması nedeniyle 5/3. maddenin ihlal edildiği görüşüne vardı. Komisyon raporunda ayrıca, olağandışı bir mahkeme-

de yargılanmaları, davanın çok uzaması ve adil yargılama kurallarına uyulmaması nedeniyle, Sözleşme'nin 6/1. maddesinin a, b ve c bentlerine aykırılık olduğu belirtildi.

Dostça çözüm aşamasından bir sonuç alınmaması nedeniyle, komisyon uyumsuzluğu divana gönderdi. Bu davanın duruşması henüz yapılmadı.

Türkiye'nin zor sınavı

Bir zamanlar çok tartışılan 141. ve 142. maddeler vardı. 1991 yılında bu maddeler kaldırılırken düşünceye konan yasakların bir bölümü, ağırlaştırılarak 3713 sayılı Terörle Mücadele Yasası'nın 8. maddesine taşındı. Şimdi 8. madde tartışılıyor. İçte ve dışta büyük rahatsızlık yaratan soruna bulunabilen en ileri çözüm, 8. maddeyi bu kez TCK'nın 311. maddesine taşımak oluyor. Bir de buna "demokratikleşme paketi" deniliyor.

Türkiye'nin zorlukları, salt 8. madde-

nin kaldırılmasıyla da bitmiyor. Yoğun, kaba ve süreklilik taşıyan ölümcül insan hakları ihlallerinin yaşandığı ülkemizde, yasama, yargı ve yürütme erklerine çok iş düşüyor. Oysa, kolaycılığın batağına düşen Türkiye'de, yeni açılımlara yönelmek bakımından devlet durmuş gibi.

Dünyanın her yerinde insan haklarının korunup geliştirilmesi, ulusal organların çabalarıyla gerçekleşiyor. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin yapılması da bu temele dayanıyor. Komisyon ve Divan, incelediği başvurulardaki yanlış uygulamaları saptayarak ilgili hükümetleri uyarmakla, onlara yardımcı oluyor.

Uluslararası yargı, ancak insan haklarına saygılı ülkeler üzerinde etkili olabilir. İnsan haklarını özümsememiş toplumların bu tür uluslararası örgütlenmelere katılmaları, iki taraf için de sıkıntı ve gerilim kaynağı olmaktadır. "Taşıma suyla değirmen dönmeyeceğine" göre bir süre sonra bu yapılanmanın anlamsızlığı

Dört aşamalı yargı

Bireysel başvuruda izlenen yöntem

Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na gönderilen bireysel başvuruların incelenmesinde şu yöntem izleniyor:

Birinci Aşama: Avrupa İnsan Hakları Komisyonu

Yakınmacılar, ilgili devleti ve istem konusu olayları açıklayan dilekçeleri ile AIHK'ye başvuruyorlar. Komisyon, ilk değerlendirmede, başvurunun, "incelenabilir" nitelikte olup olmadığını araştırıyor. Dilekçe imzasızsa, yakınma konusunda komisyonca ve uluslararası organlarca daha önce karar alınmış ve yeni olaylara dayanmıyorsa, istemler sözleşmeye aykırı ve başvuru hakkının kötüye kullanılması niteliğindeyse, ulusal organlarca incelenmeden komisyona iletilmişse, doğrudan reddine karar veriyor. (Md. 27)

Komisyon, dilekçeyi "incelenebilir" nitelikte bulursa, yakınmacıyı ve ilgili devletin temsilcilerini dinleyip, olayları araştırdıktan sonra, "dostça çözüm" olanaklarını arıyor. (Md. 28) İncelemeyi sürdürmek amacıyla, üyeleri

arasından yedi kişilik bir alt komisyon seçiyor. Her ilgili, bu komisyona birer üye verebiliyor. (Md. 29)

Alt komisyon, "dostça çözüm" yolu bulabilirse, bunu bir raporla, ilgili devletlere ve A. K. Genel Sekreterliği'ne bildiriyor. (Md. 30) Böyle bir çözüm bulunamamışsa, AIHK yakınılan olayların sözleşmeye aykırı olup olmadığını değerlendiriyor. Komisyon, olayla ilgili görüş ve önerilerini açıklayan raporunu Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'ne sunuyor. Raporun birer örneği yanlara gönderiliyor. (Md. 31)

İkinci Aşama: Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi

Komisyon raporunun Bakanlar Komitesi'ne verilmesinden başlayarak üç ay içinde uyumsuzluk AIHM'ye götürülmezse, Bakanlar Komitesi, sözleşmenin çiğnendiği veya çiğnenmediği konusunda üçte iki çoğunlukla karar veriyor. Üye ülkeler, bu karara uymayı sözleşmeyi imzalamakla kabul etmiş oluyor. (Md. 32)

Üçüncü Aşama: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

Dostça çözüm çabalarının boşa çıkması üzerine, AIHK'nin olayla ilgili raporunu Bakanlar Komitesi'ne verdiği günü izleyen üç ay içinde, Komisyon veya uyumsuzlukla ilgili devletler, gerekli karar alınmak üzere Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvuruyorlar. Davayı inceleyecek mahkeme, aralarında ilgili devlet temsilcilerinin de bulunduğu yedi yargıçtan oluşuyor. Mahkeme kararları kesin oluyor. (Md. 43, 44, 47, 48, 50, 52.)

Dördüncü Aşama: Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği

AIHM'nin verdiği kararları uyumsuzlukla ilgili devletler, uygulamak zorundadırlar. Karar sonuçlarının yerine getirildiği, A. K. Genel Sekreterliği'ne bildiriliyor. (Md. 53, 57.) Kurulan yapının ayakta durabilmesi için, Mahkeme kararlarının uygulanması, Avrupa Konseyi'ni oluşturan devletlerin üzerinde özenle durdukları bir konudur.

Güney Dinç'in "İnsan Haklarına Uzanmak" adlı kitabından (Say Yayınları), İstanbul.

ğı kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Değişim ve yenilenmeyi yadsıyarak olduğu gibi kalmakta direnerek insan haklarına uyum sağlanamaz. Sigorta emeklilik yasından özelleştirmeye kadar ekonomik ve toplumsal yaşamı IMF'nin kısıncasına bırakarak yabancıları ilgilendiren alanlarda ulusal hukuku Avrupa Topluluğu dışlarına uyarlama yükümlülüğü altına girenlerin, insan hakları konusundaki eleştiriler karşısında koyu milliyetçi kesilmelerini anlamının olanağı yok. Türkiye hızla keskin bir dönemece yaklaşıyor. Ya uygar dünyanın paylaştığı insancıl değerlere yönelerek yanlışlar düzeltilcek ya da sürekli kınanmanın burukluğunu yitiltilge dönüştürebilmenin usta politikacıların gösterileriyle çağdaş örgütlenmelerin dışına itilmek kaçınılmaz olacaktır. Türkiye bu durumlara düşürülmemeli...

BİTTİ